

Rapport

KNHG Kiest!

Geschiedenis in de politiek

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Lauren Lauret & Tim Riswick

KNHG Werkgroep Beroepsethiek

Juli 2017

1. Inleiding

Op vrijdagmiddag 10 maart 2017 verzamelde op uitnodiging van UvA en KNHG een gemêleerd gezelschap van ongeveer 75 historici en politici in de VOC-zaal van het Amsterdamse Bushuis. Aanleiding voor deze bijeenkomst waren de aanstaande Tweede Kamerverkiezingen die op 15 maart 2017 plaatsvonden. Jouke Turpijn (UvA) en Agnes Jongerius (EU-parlementariër) traden op als debatleiders. Als opmaat naar de debatmiddag verscheen er een [serie blogs](#) op Historici.nl, waarin Kees Ribbens (EU) reflecteerde op de rol van de geschiedenis in verkiezingsprogramma's. In het verleden heeft het KNHG vergelijkbare bijeenkomsten georganiseerd in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen. Dit keer maakte de bijeenkomst deel uit van de activiteiten die de werkgroep 'Beroepsethiek' organiseert. De aanbevelingen aan het eind van dit rapport kijken daarom naar de toegevoegde waarde van deze bijeenkomst voor de discussie omtrent professionele en ethische dilemma's in de beroepspraktijk van de historicus.

Ondanks pogingen vanuit de organisatie was de linkerflank van het politieke spectrum vertegenwoordigd, terwijl de meer rechts georiënteerde partijen het lieten afweten. In het publiek bevonden zich verder studenten en docenten Geschiedenis. In de pauze werd kort de aandacht gevestigd op de aanwezigheid van de bestuursleden van Jong KNHG. Aanwezige politici: Marit Maij (PvdA Tweede Kamerlid), Erik Flentge (SP Amsterdam), Glenn Helberg (kandidaat Tweede Kamerlid Artikel 1), Huib Bellemakers (kandidaat Tweede Kamerlid Groenlinks), Christine Teunissen (Eerste Kamerlid Partij voor de Dieren) en Ben Knapen (Eerste Kamerlid CDA).

2. Pitches politiek en geschiedenis

Historici [Remieg Aerts](#) (UvA), [Bertie Kaal](#) (VU) en [Henk te Velde](#) (UL) verzorgden drie inhoudelijk sterke pitches die zij elk met een stelling afsloten om het publiek aan te sporen tot debat. Alle drie hadden zij de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen nagespeurd op het gebruik van de geschiedenis. De resultaten van hun zoektocht lieten eigenlijk een opvallend oppervlakkig beroep op het verleden zien en vooral een gebrekkig historisch besef.

Remieg Aerts constateerde dat wanneer een politieke partij een beroep deed op het verleden in de politiek dat beroep van nostalgische aard was. Partijen verwijzen naar sepiakleurige herinneringen aan de begrijpelijke wereld om een vertoog op te zetten over de nationale identiteit. De politiek beroept zich op het verleden, omdat daar een zeker gezag, een zekere magie van uitgaat. Vanwege deze kwaliteit van het verleden in de hedendaagse politiek waarschuwde Aerts voor de schade die

[‘fact checkende’](#) historicus kan aanrichten. Een historicus die telkens zijn corrigerende vinger heft, verbreekt de betovering en maakt bijvoorbeeld de erfenis van Thorbecke irrelevant voor het heden.

Bertie Kaal legde vervolgens uit dat de politiek juist kennis van prestaties uit het verleden nodig heeft om een toekomstvisie te ontwikkelen. Een politiek veld is arm indien gespeend van enig historisch besef in tijd en ruimte. Zonder besef van de bijdrages uit het verleden aan het heden, kan de politiek de volgende denkstap – van heden naar toekomst – niet maken. Kaal verklaarde hiermee de huidige generatie doemdenkers in het publieke domein. Volgens Henk te Velde mag de historicus wel uitleggen dat de nostalgische beelden van het verleden een gevoel oproepen over hoe de maatschappij *zou moeten* zijn. Daarnaast maakte Te Velde bezwaar tegen gebruik van het verleden om een discussie over identiteit definitief te beslissen. De uitsluitende tendens die uitgaat van zogenaamde geboortedocumenten van de Nederlandse identiteit is kwalijk, omdat deze tendens impliciet duidelijk maakt dat wie zich niet aan deze normen en waarden conformeeert, buiten de samenleving valt.

De aanwezige politici waren erg te spreken over de beleefde en geleerde toonzetting van de bijeenkomst. De spreektijd die de sprekers kregen was in hun ogen een verademing met de gebruikelijke twee minuten spreektijd die politici gegund wordt in een debat. De politici waren tijdens en kort na de bijeenkomst actief op sociale media. Via deze verspreidingskanalen betrad de beroepsgroep van historici kortstondig de verkiezingscampagne van o.a. de PvdA en Groenlinks.

Historici bleken nog veel te kunnen leren van politici wat betreft zowel levendig als inhoudelijk debatteren. De zaal had moeite met direct inhoudelijk reageren op een stelling in plaats van eerst te struikelen over de formulering. Na deze initiële hapering in de discussie stapte de beroepsgroep snel over haar eigen achilleshiel heen om ter zake te komen en de stellingen en voorbeelden te fileren.

3. Uitkomsten publieksstemming

3.a. Stellingen relatie politiek en geschiedenis

De uitkomsten van de stellingen na de presentaties zorgden over het algemeen voor veel discussie (zie tabel 1). We kunnen daaruit concluderen dat de aanwezigen het vooral oneens waren met elkaar over op welke manier politiek en geschiedenis samen (moeten) gaan. Bij de vraag of er aandacht moet komen voor historische processen in de politiek (vraag 2) geeft een kleine meerderheid van 59% aan dat ze het hiermee eens zijn, terwijl een kleine minderheid van 47% aangeeft dat iedere politieke partij belang heeft met een unieke relatie tot het verleden (vraag 4). De ‘objectiviteit’ van

de historicus wanneer hij/zij politiek actief is werd ook ter discussie gesteld (vraag 3): waar 55% van de aanwezigen vond dat er een grens moet zijn tussen politieke waarden en een genuanceerd historisch verhaal vond 45% dat dit niet altijd zo hoeft te zijn.

Toch waren er ook twee stellingen waar de grote meerderheid van de aanwezigen zich in kon vinden. Zo viel het pleidooi van Remieg Aerts over het incorporeren van vorige en toekomstige kiezers in beslissingen over het nationaal belang erg goed bij de aanwezigen. Maar liefst 90% van de aanwezigen was het met hem eens dat wij in onze democratie in Nederland verder moeten kijken dan het nationale belang van de kiezer van dit moment (vraag 1). Ook werd er een duidelijk statement gemaakt over de verantwoordelijkheid die historici zouden moeten dragen voor de manier waarop geschiedenis gerepresenteerd wordt: 81% van de aanwezigen was het eens met de stelling dat politiek gerepresenteerde geschiedverhalen genuanceerd, weerlegd en gecorrigeerd zouden moeten worden (vraag 5). Wanneer en hoe bleef echter een punt van discussie dat werd uitgediept in een aantal mogelijke voorbeelden van misbruik van de geschiedenis.

Tabel 1: Uitkomsten van de stellingen

Stellingen	Eens	Oneens	Aantal
(1) Ook in onze democratie behoort het nationale belang niet exclusief toe aan de kiezer van het moment, maar tevens aan vorige en volgende generaties	90%	10%	48
(2) Er moet aandacht komen in de politiek voor historische processen die zich nu duidelijk herhalen, zoals het opkomend populisme in de jaren 1930	59%	41%	51
(3) Historici dienen een duidelijke grens te trekken tussen eigen politieke waarden en een genuanceerd historisch verhaal	55%	45%	44
(4) Iedere politieke partij heeft belang bij een unieke relatie tot het verleden	47%	53%	45
(5) Historici moeten dergelijke politiek gepresenteerde geschiedverhalen nuanceren, weerleggen of corrigeren	81%	19%	48

3.b. Misbruik van de geschiedenis

In het algemeen werd er geconcludeerd dat politieke partijen zich schuldig maken aan het misbruiken van de geschiedenis. De wijze waarop dit gebeurde verschilde echter zeer, net als het percentage van de aanwezigen dat vond dat het echt om misbruik van de geschiedenis ging. In totaal vond een meerderheid dat er bij twee citaten geen misbruik was, dat het misbruik bij twee citaten

onduidelijk was, en maar liefst bij vijf citaten dat er duidelijk sprake was van misbruik van de geschiedenis (zie tabel 2).

Wanneer de citaten verder bestudeerd worden, valt op dat het publiek vooral twee zaken als misbruik bestempelde. Als eerste lijkt er sprake van misbruik te zijn wanneer de oorspronkelijke historische betekenis/connotatie wordt aangepast ter ondersteuning van de hedendaagse boodschap van een politieke partij. Dit is heel duidelijk het geval bij de poster van de PvdD, het benadrukken van de gelijkheid binnen het Christendom en de twitterafbeelding van Fleur Agema. Tegelijkertijd wordt onterecht teruggrijpen op een historische gebeurtenis of mentaliteit uit het verleden als misbruik gezien. De uitspraak van Jesse Klaver en het citaat uit het verkiezingsprogramma van de VVD zijn hier duidelijke voorbeelden van. Een dergelijk selectief beroep op het verleden lijkt nog kwalijker wanneer een historische gebeurtenis wordt geclaimd als identiteitsbepalende factor tussen verschillende groepen burgers. Vooral wanneer feitelijke onjuistheden worden gepresenteerd als de wortels van de Nederlandse normen en waarden van vandaag. Dit voedt het gebrek aan historisch besef van de politiek en de burger en ondermijnt de positie van historici in de samenleving.

Er was volgens het publiek geen sprake van misbruik van de geschiedenis wanneer citaten meer 'objectief' geformuleerd zijn en wanneer er consensus heerst over de onderwerpen die er besproken worden. Het citaat van Art1kel waarin excuses voor historische gebeurtenissen werd geëist en het citaat van SP over het oprichten van een museum zijn hier voorbeelden van. In twee politieke citaten was er feitelijk geen sprake van een beroep op het verleden. Het publiek kon hierover dan ook niet oordelen of er sprake was van misbruik. In het voorbeeld van DENK gaat het namelijk om een onderzoek, terwijl het voorbeeld van de PvdA gaat over gesprekken met een partij over het slavernijverleden. Dit geeft aan dat het publiek kritisch bleef over de geformuleerde stellingen en niet oppervlakkig oordeelde.

Als laatste moet opgemerkt worden dat er feitelijk maar weinig naar het verleden werd verwezen in de verkiezingsprogramma's van de meeste partijen en dat er in de media weinig uitspraken over werden gedaan. Bovendien moet er benadrukt worden dat de casussen, het aanwezige publiek en het aantal stemmen een selectie is die niet als representatief gezien moet worden. De conclusies die er getrokken zijn, kunnen daarom enkel als indicatie gebruikt worden en geven geen uitsluitel van andere factoren die van belang zijn bij het bestempelen van misbruik van de geschiedenis.

Tabel 2: Uitspraken met uitkomsten over of er sprake was van misbruik van de geschiedenis

	Misbruik	Vraagteken	Geen Misbruik
(1) Jesse Klaver, interview in Trouw 11-11-16 "Ik pleit voor een Onafhankelijkheidsdag. Een dag waarmee we teruggaan naar 1579, naar het Plakkaat van Verlatinghe. Dat is het moment waarop we voor het eerst opkwamen voor onze unieke godsdienstvrijheid, vrijheid van geweten en meningsuiting. Dat definieert ons Nederland"	58% (26)	11% (5)	31% (14)
(2) Art1kel: verkiezingsprogramma, p8. "De overheid maakt officiële excuses voor ons slavernijverleden en de koloniale bezettingen en er komt een ruimhartige genoegdoening voor slachtoffers van Nederlands oorlogsgeweld en mensen die zijn benadeeld als gevolg van de Indische kwestie"	19% (8)	16% (7)	65% (28)
(3) PvdA, verkiezingsprogramma 2017, p. 13 "In de overtuiging dat voor een dialoog kennis en contact essentieel is, willen wij met organisaties als [...] NiNsee (over het slavernijverleden) gesprekken en ontmoetingen organiseren ter bestrijding van vooroordelen"	3% (1)	59% (19)	38% (12)
(4) PvdD: verkiezingsposter vrouwenkiesrecht 1917-2017	85% (29)	6% (2)	9% (3)
(5) Sybrand Buma, nu.nl, 3-3-17 "De gelijkwaardigheid van mensen komt oorspronkelijk uit het christendom voort: een wereld waarin iedereen dezelfde kansen moet hebben en dezelfde rechten en plichten moet hebben"	86% (36)	5% (2)	9% (4)
(6) VVD, verkiezingsprogramma 2017, p.6 "In onze hele geschiedenis zijn wij Nederlanders voor niemand bang geweest. Onze geschiedenis is er één van nieuwsgierigheid, van handel en van lef. Van vrije meningsuiting, vrije godsdienstkeuze en gelijke rechten voor homo's en hetero's, al in een tijd dat andere landen in de wereld daar nog niet klaar voor waren"	97% (30)	0% (0)	3% (1)
(7) SP: Pak de Macht, verkiezingsprogramma 2017. "We willen een Nationaal Historisch Museum, waar de geschiedenis van ons land [...] en de gedeelde grondwaarden van onze samenleving op een aantrekkelijk wijze en voor een breed publiek toegankelijk worden gemaakt"	0% (0)	17% (2)	83% (10)
(8) DENK, verkiezingsprogramma, 2017-2021, p.55 "DENK is daarom vóór een onafhankelijk internationaal onderzoek, gebaseerd op waarheidsvinding, naar de toedracht en schaal van de Armeense kwestie"	40% (10)	48% (12)	12% (3)
(9) Fleur Agema, twitterafbeelding "een volk dat voor korannen zwicht zal meer dan lijf en goed verliezen dan dooft het licht..."	100% (21)	0% (0)	0% (0)

4. Aanbevelingen

De toegevoegde waarde van deze bijeenkomst voor de discussie omtrent professionele en ethische dilemma's in de beroepspraktijk van de historicus is niet eenvoudig concreet te maken, maar desondanks is deze aanwezig en wordt er afgesloten met de volgende observaties en aanbevelingen:

- Uit de opkomstcijfers blijkt dat er interesse bestaat onder de beroepsgroep om aan de hand van dit soort bijeenkomsten in discussie te gaan met politici. Punt van aandacht moet zijn dat de aanwezige studenten (38) niet geheel vrijwillig bij de bijeenkomst aanwezig waren doordat het onderdeel was van een cursus. Hier ligt een taak voor Jong KNHG om na te denken over hoe de jongere historici enthousiast te maken voor dergelijke evenementen zonder dat er een studiepoint aan vast hoeft te zitten.
- De bijeenkomst maakte voor politici direct duidelijk wat de toegevoegde waarde is van historici voor de kwaliteit van het politieke debat. Het organiseren van bijeenkomsten stimuleert politici hopelijk om voor achtergrondinformatie (vaker) te rade te gaan bij historici. Anderzijds zouden historici tijdens dergelijke bijeenkomsten kunnen werken aan de waarde van hun professionele inbreng in het maatschappelijk debat.
- Historici kwalificeerden meerdere beroepen op het verleden in partijprogramma's en in andere media als misbruik van het verleden. Hierbij lijkt er sprake van misbruik te zijn wanneer de historische connotatie wordt veranderd of er onterecht teruggegrepen wordt op een historische gebeurtenis. Onduidelijk bleef nu echter of en wanneer de historicus zich *beroepsmatig* geroepen moet voelen om zich te mengen in het publieke debat wanneer hij/zij vindt dat er sprake is van een misleidend beroep op het verleden. De beroepsgroep is gebaat bij een referentiekader dat de verantwoordelijkheid van de historicus in het publieke domein formuleert. Wellicht dat de beroepsgroep een visiedocument kan opstellen en beschikbaar stellen op www.knhg.nl.
- Historici hebben moeite met het trekken van een duidelijke grens tussen een genuanceerd geschiedverhaal en eigen politieke waarden. Het inzicht dat uitgerekend deze spanning het beroep van historici zo spannend maakt zou tot steun moeten strekken. De historicus is naast de 'onafhankelijke' professional ook speler op het politieke veld als kiezer. Bij een gewetensvolle bijdrage van historici aan het publieke debat over de politiek is echter zowel de beroepsgroep als de samenleving gebaat. Middels het organiseren van gelijksoortige evenementen stelt het KNHG de leden van de beroepsgroep in staat om invulling te geven aan dit aspect van de historische beroepspraktijk.

5. Actiepunten

- Jong KNHG richt zich op het enthousiasmeren van jongere historici om lid te worden van het KNHG en deel te nemen aan (mede) door haar georganiseerde activiteiten, zoals KNHG Kiest!
- Het KNHG beoogt de relatie met de wetenschappelijke bureaus van politieke partijen aan te halen, zodat in de toekomst politici en historici regelmatig met elkaar in debat kunnen gaan.
- De werkgroep overweegt een visiedocument op te stellen als onderdeel van het BMGN-forum over beroepsethiek. De consensus die er blijkbaar bestaat onder leden van de beroepsgroep over de ondergrens waar het (mis)bruik van geschiedenis in de politiek betreft, kan als uitgangspunt dienen.